

Yayın Geliş Tarihi: 07.02.2019

Ermeni Araştırmaları Dergisi

Yayına Kabul Tarihi: 26.04.2019

Sayı: 62, Yıl: 2019, Sayfa: 99-132

ISSN: 1303-068X

Lütem, Ömer Engin ve Yiğit Alpoğan. “Değerlendirme Yazısı: Öldürme Emirleri: Talat Paşa’nın Telgrafları ve Ermeni Soykırımı” *Ermeni Araştırmaları*, Sayı 62 (2019): 99-132.

Kitap Tahlili

(DEĞERLENDİRME YAZISI: ÖLDÜRME EMİRLERİ: TALAT PAŞA’NIN TELGRAFLARI VE ERMENİ SOYKIRIMI)

(REVIEW ESSAY: KILLING ORDERS:
TALAT PASHA’S TELEGRAMS AND THE ARMENIAN GENOCIDE)

Ömer Engin LÜTEM*

Yiğit ALPOGAN**

Yazar: Taner Akçam

Başlık: Naim Efendinin Hatıratı ve Talat Paşa Telgrafları, Krikor Gergeryan Arşivi

Yayınevi: İletişim Yayınları

ISBN: 9789750520945

Dili: Türkçe

Sayfa Sayısı: 278

Taner Akçam “Naim Efendi’nin Hatıratı ve Talat Paşa Telgrafları” (İletişim Yayınları, 2016), kitabında bundan 96 yıl önce Aram Andonyan tarafında yayınlanmış olan ve başta Osmanlı Dâhiliye Nazırı Talat Paşa olmak üzere bir dizi üst düzey Osmanlı memuruna atfedilen telgraf ve belgelerin esasen gerçek ve sahih olduğu tezini işlemektedir. Akçam’ın temel tezi 1983 yılında Şinasi Orel ve Süreyya Yuca tarafından yayınlanan ve bu belgelerin sahte olduğu yönünde ciddi tezler öne süren “Ermenilerce Talat Paşa’ya atfedilen Telgrafların Gerçek Yüzü”

* Merhum AVİM Onursal Başkanı

** ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1967-4331>
Danışman, Avrasya İncelemeleri Merkezi (AVİM), yalpogan@avim.org.tr

başlıklı çalışmanın hatalarla dolu olduğu ve belgelere yönettikleri ithamların esasen haksız oldukları üzerine kurulmuştur.

Akçam'a göre Orel ve Yuca'nın iddialarının aksine Naim Efendi adına bir Osmanlı memuru vardır ve belgeleri Andonyan'a o temin etmiştir ve Andonyan tarafından yayınlanan hatıratı da Naim Efendi bizzat kendisi yazmıştır. Bu doğrultuda Osmanlı Belgesi olduğunu iddia ettiği 3 belgede Naim Efendi isminde bir memurdan bahis geçtiğini iddia etmektedir. Buna ek olarak Akçam, Krikor Gergeryan'ın şahsi koleksiyonunda bulduğu ve Naim Efendi tarafından yazıldığını iddia ettiği Osmanlıca bir hatıra metnini kitabında yayınlamaktadır. Akçam'a göre Krikor Gergeryan söz konusu hatıratı Paris'teki Bogos Nubar Kütüphanesinde bulmuştur.

Yeri gelmişken hemen burada belirtelim ki hatıratın gerçekten Naim Efendi tarafından yazıldığına dair hiçbir emare (isim, imza, paraf, tarih vs.) bulunmamaktadır. Ayrıca gerçekten kendisi tarafından yazılmışsa da daha sonra bu metin üzerinde değişiklik yapıp yapılmadığı ya da başka biri ya da birileri tarafından metnin tekrar temize çekilip çekilmediğine dair bir bilgi mevcut değildir. Tartışmalı olmayan objektif kaynaklarda da Naim Efendi adlı şahsa ait herhangi bir el yazısı örneğine sahip değiliz ve bu nedenle yayınlanan hatıratındaki el yazısı ile karşılaştırma yapma şansı da bulunmamaktadır. Ayrıca metin klasik anlamda bildiğimiz "Hatırat" metinlerine de benzememektedir. Hatırat denen metinde Naim Efendi'nin olaylar içindeki kendi rolü, diğer insanlarla olan diyalogları, ya da gerçekleşen olayların kronolojik bir anlatısı sunulmamaktadır. Metin, sadece resmi yazışma olduğunu iddia edilen metinlerin aktarılması ve nadiren de bunlar üzerine yapılan yorumları içermektedir. Metin içerisinde bahsi geçen olaylar karma karışık bir şekilde sunulmuş ve kronolojik bir anlatı takip edilmemiştir. Örneğin, Ocak 1916 tarihli telgraflardan sonra Eylül 1915 tarihli telgraflar aktarılmakta ardında ve bu durum metin boyunca devam etmektedir. Yine Şubat 1917 tarihli telgraf aktarılmasını 1915 ve 1916 tarihli başka telgraflar takip etmektedir. Ayrıca metin boyunca Naim Efendi'nin görevinin ne olduğu ve nerelerde görev yaptığına dair hiçbir ibare bulunmamaktadır. Bu bakımdan yukarıda da bahsedildiği gibi metin bildiğimiz hatırat metinlerine hiç benzememektedir ve sipariş üzerine yazılmış izlenimini bırakmaktadır.

Akçam tarafından yayınlanan metin, Andonyan tarafından 1920'de yayınlanan hatıra metninden de bariz bir şekilde farklıdır. Bu durumda ortaya çıkan ilk kuşku metnin Andonyan (ve Andonyan'ın bir mektubunda bahsettiği gibi metin üzerinde değişiklikler yapan Londra'daki Ermeni Bürosu ve Paris'teki Ermeni Milli Delegasyonu) tarafından kendi çıkarları doğrultusunda değiştirilmiş olabileceğidir. Ancak Andonyan'ın anlatısının gerçekliğine ve yayınlanan

belgelerin otantikliğine tamamen angaje olan Akçam, bu ihtimali göz önüne alıp, tartışmamaktadır. Andonyan'a toz konduramayan ve anlattıklarının doğru olmaları gerektiğinde ısrar eden Akçam, bu durumu Andonyan tarafından yayınlanan metnin başka bir hatırat metninin var olduğu varsayarak açıklamaktadır. Yani Akçam'a göre kendi yayınladığı metnin dışında başka bir hatırat daha mevcuttur ve Andonyan da kitabında bu metni yayınlamıştır ve farklar buradan kaynaklanmaktadır. Ancak Akçam bu ihtimali destekleyecek hiçbir delil veya işaret göstermemektedir. Esasen Akçam'ın bu tutumu kitabın da en temel sorununu teşkil etmektedir. Zira belgelerin otantik olduğunu kanıtlamak için elde kanıt bulunmayan durumlarda varsayım üzerine varsayım kurgulayarak Naim-Andonyan belgeleri üzerindeki tutarsızlıkları ve kuşkuları dağıtmaya çalışmaktadır.

Andonyan'ın farklı tarihlerde aynı olaylar ve kişiler hakkında yaptığı açıklama ve yorumların birbiriyle çeliştiğini ve bu bakımdan açıklamalarının sorgusuz sualsiz kabul edilmesinin tarih yazımı açısından oldukça sakıncalı olduğunu belirtmek gerekir. Mesela Andonyan kitabında Naim Efendi isimli memuru iyi kalpli yardımsever bir memur olarak tanıtmış, maddi durumunun kötü olmasına karşın belgeler için hiçbir maddi karşılık almadan, sırf vicdanını rahatlatmak için kendisine temin ettiğini yazmıştır.¹ Ancak 1937 yılında yazdığı bir mektupta bu kez Naim Efendiyi "içki ve kumar düşkünü" ve "tamamen ahlaksız bir yaratık" olarak tanımlamıştır ve söz konusu evrakların Naim efendiden para karşılığı alındığını söylemektedir.²

Andonyan benzer bir şekilde, 1937'de yazdığı mektubunda, yayınladığı belgelerin Talat Paşa'ya suikast düzenleyen Sogomon Tehlirian'ın 1921 yılında Berlin'de yargılandığı sırada, Alman Mahkemesince otantikliğinin doğrulandığını iddia etmektedir. Ancak Mahkeme zabıtları incelendiğinde, böyle bir durumun söz konusu olmadığı ortaya çıkmaktadır. Mahkeme zabıtlarına göre, Tehlirian'ın avukatının Andonyan tarafından getirilen beş adet belgeyi mahkemeye sunmak istemesine karşın, Alman savcının itirazları neticesinde bunu yapmaktan vazgeçtiği görülmektedir. Savcıya göre Talat Paşa'nın suçlu olup olmadığı Mahkeme tarafından belirlenemezdi ve tarihi bir araştırma gerektirmekteydi. Bu çaba, mevcut olanlardan çok farklı materyallerin incelenmesini gerektirecekti. Ayrıca belgelerden, Savcıya göre zanlı Tehlirian'ın Talat Paşa'nın suçlu olduğuna inanıyor olması, Tehlirian'ın cinayete ilişkin kastını açıklığa kavuşturması bakımından yeterliydi. Bu itirazlar neticesinde Tehlirian'ın avukatı Adolf von Gordon da belgeleri

1 Şinasi Orel, Süreyya Yuca, *Ermenilerce Talat Paşa'ya Atfedilen Telgrafların Gerçek Yüzü*, (Ankara Türk Tarih Kurumu, 1983) s. 7

2 Age, s. 8

mahkemeye sunma talebinden vazgeçmiştir.³ Bunun dışında Berlin'deki yargılama esnasında savcı belgelere son derece mesafeli ve ihtiyatlı yaklaşmış ve bunların sahte olabileceklerini göz önünde bulundurmıştır:

“Düzmece belgelerin kullanılması da beni hataya sevk edemez... İhtilal karışıklıkları sırasında yüksek şahsiyetlerin imzalarını taşıyan belgelerin bizde nasıl ortaya çıktığını ve sonradan bunların sahte olduklarının nasıl kanıtlandığını biliyorum.”⁴

Yeri gelmişken savcının bu yorumunun oldukça yerinde bir gözlem olduğunu belirtmek gerekir. Zira Birinci Dünya Savaşı sonunda İttihat ve Terakki Hükümetini suçlayabilmek ve yargılayabilmek için yabancı istihbarat örgütlerinin de dâhil olduğu çeşitli gruplar oldukça hırslı bir şekilde belge arayışına girmişlerdir. Bir İngiliz istihbarat subayının belirttiği gibi, bu durum birtakım belgelerin satılabileceği “çok geniş bir piyasa oluşturmuş ve satma amacıyla düzenli olarak sahte belgelerin üretilmesiyle sonuçlanmış.”⁵

Sonuç olarak belgelerin Mahkemece doğrulanması gibi bir olay kesinlikle gerçekleşmemiştir.

Bu örneklerden ortaya çıkan sonuç ise Aram Andonyan'ın her zaman doğruyu söylemediğidir. Bu nedenle ciddi tarihçilerin Andonyan'ın sözlerine şüphe ve ihtiyatla yaklaşması yerinde olacaktır. Bu bakımdan Andonyan'ın iddialarının hiçbir sağlaması yapılmadan doğrudan kabul edilmesi tarihçilik metodu açısından oldukça sakıncalıdır. Buna rağmen, Akçam kitap boyunca, görüleceği üzere Naim-Andonyan anlatısındaki iddiaları sorgulamadan doğru kabul ederek ve bir takım varsayımlarda bulunarak tezlerini oluşturmaktadır.

Akçam'a göre, Orel ve Yuca, Andonyan tarafından yayınlanan şifreli telgraflarının Osmanlı Dâhiliye Nezaretinin kullandığı şifre tekniği ve rakam grupları ile uyum içinde olmadıklarını ve bu sebeple de sahte olmaları gerektiğini iddia ederken de haksızdırlar. Bunlara ek olarak Akçam, Orel ve Yuca tarafından Andonyan belgelerinde kullanılan kâğıt tipi hakkında yapılan itirazların da tamamen yersiz olduğunu ileri sürmektedir. Bu itirazlarla ilgili olarak bazı örnekler veren Akçam, Andonyan tarafından yayınlanan şifreli telgraflar için “Osmanlı Arşivindeki şifre belgeler ile uyum halindedir ve hiçbir çelişki yoktur. Bunlar orijinal belgeler olabilirler” sonucuna varmaktadır.

3 Guenter Lewy, *The Armenian Massacres in Ottoman Turkey: A Disputed Genocide*, s. , Orel, Yuca, *Talat Paşa'ya Atfedilen Telgrafların Gerçek Yüzü*, s. 18

4 Orel, Yuca, *Age*, s. 19

5 Lewy, *A Disputed Genocide*, s.49

Bu örneklerin ardından Naim Efendi adındaki şahsın hatıratında ve Andonyan tarafından yayınlanan belgelerdeki bazı olaylara ve şahıslara Osmanlı arşiv belgelerinde de rastlandığını iddia etmekte ve buradan da belgelerin gerçek olduğu sonucuna varmaktadır.

Aşağıda Akçam'ın bu iddialarına etraflı bir şekilde değinilecektir. Ancak Akçam'ın kitabının incelemesine geçmeden önce belirtilmesi gereken önemli bir husus bulunmaktadır. Akçam kitabı boyunca Şinasi Orel ve Süreyya Yuca'nın Andonyan belgelerini inceleyen çalışmalarındaki bulgularını sunarken ve özetlerken bunları çarpıtmakta ve Orel ve Yuca'nın hiç ileri sürmedikleri iddiaları kendilerine atfetmektedir. Daha sonra da Orel ve Yuca tarafından iddia edildiğini öne sürdüğü bu yanlış iddiaları çürütmeye kalkarak ve bundan hareketle de Orel ve Yuca'nın çalışmalarının güvenilir ve yanlışlarla dolu olduğu sonucuna varmaktadır. Bu tür manipülasyonlarla Andonyan belgelerinin sahte olduğu yönündeki iddiaların "kolaylıkla çürütülebilecek" iddialar olduğunu iddia etmektedir.

Konuya ilişkin ön bilgileri olmayan ve belgelerin sahteliği yönünde ortaya konan iddiaları sadece Akçam'ın yanlış aktarmalarından öğrenen okurların Akçam'ın iddialarından etkilenmesi mümkünse de, Orel ve Yuca'nın çalışmasını bizzat okuyanlar Akçam'ın birçok iddiasının geçersiz olduğunu görecektir. Bu makale bu hususları inceleyerek okuyucuya daha dengeli bir bakış sunmayı hedeflemektedir.

Naim Bey'in Mevcudiyeti

Akçam kitabının hemen başında, Aram Andonyan tarafından yayınlanan belgelerin otantik olup olmadıkları ve belgeleri Andonyan'a temin ettiği iddia olunan Naim Bey'in gerçekten mevcut bir kişi olup olmadığı hakkındaki tartışmaya değinmektedir. Akçam'a göre bu konuda Şinasi Orel ve Süreyya Yuca'nın iddiaları aşağıdaki gibi özetlenebilir:

“Yazarlar [Orel ve Yuca], iddialarını üç önemli teze dayandırdılar: 1)Naim Efendi isimli bir Osmanlı memuru yoktur; 2) Olmayan bir kişinin yazdığı bir Hatırat söz konusu olamaz, böyle bir hatırat da yoktur. 3) Talat Paşa'ya ait olduğu söylenen belgeler tahrif edilmiş, sahte belgelerdir.”⁶

Buradaki aşikâr sorun, Orel ve Yuca'nın tezlerinin son derece yanlış ve sığ bir şekilde sunulmasıdır. İlk olarak Orel ve Yuca “Naim Efendi adında bir Osmanlı

6 Akçam, Talat Paşa Telgrafları, s. 8

memuru yoktur” şeklinde bir iddiada kesinlikle bulunmamaktadırlar. Orel ve Yuca’ya göre bu konuda farklı olasılıklar mevcut olabilir ancak eldeki sınırlı bilgiler ışığında kesin bir hükme varmak mümkün değildir. Kitaplarının ilgili kısmında Orel ve Yuca bu konuyu şu şekilde tartışmaktadırlar:

“... Naim Bey için şu üç olasılığın söz konusu olduğu söylenebilir:

a) Naim Bey hayali bir şahıstır.

b) Naim Bey takma bir isimdir.

c) *Naim Bey gerçek bir şahıstır.*

Naim Bey’in gerçekten mevcut bir kişi olup olmadığı hakkında kesin bir hükme varmak bu koşullarda mümkün görülmemektedir. Kesin olarak kaydedilebilecek tek husus, Naim Bey’in, eğer böyle biri gerçekten yaşamış ise, her halükarda önemsiz bir memur olduğudur. Esasen Andonian da 26 Temmuz 1937 tarihli mektubunda bunu doğrulamaktadır.”⁷ [italikler eklenmiştir.]

Yukarıdan da görülebileceği gibi Orel ve Yuca bu konuda eldeki bilgiler ışığında kesin bir hüküm vermenin mümkün olmadığını açıkça söylemektedir. Ancak Naim Bey diye bir memur gerçekten varsa kendisinin bu gizli evraklara erişimi olamayacak derece de küçük bir memur olduğu kanaatine varmaktadırlar. Akçam, Orel ve Yuca’nın tezlerini bu şekilde çarpıttıktan sonra kendilerine atfettiği bu iddiayı çürütmeye kalkmaktadır. Bu doğrultuda Akçam, “Osmanlı Belgesi” olarak tanıttığı ve Naim Efendi isminde bir memurdan bahis geçen üç farklı belgeye atıfta bulunarak Orel ve Yuca’nın temel tezlerinden birinin yanlış olduğu sonucuna varmaktadır.

Akçam’ın atıfta bulunduğu bu üç belgenin “Osmanlı Belgesi” olarak sunulması oldukça sorunludur. Zira bunlardan bir tanesi Aram Andonyan’ın yayınladığı ve gerçekliği şüpheli belgeler arasında yer almaktadır. Akçam’ın atıfta bulunduğu diğer iki belge ise Paris’te bulunan Bogos Nubar Kütüphanesinin Andonyan Koleksiyonunda yer alan iki adet Naim-Andonyan belgesidir. Bunlar Osmanlı arşiv belgesi değildir. Akçam’ın kitabının 52. sayfasında resimlerini verdiği bu belgelerde Halep Valisi Mustafa Abdülhalik Bey’e ait olduğu iddia olunan imzanın, Andonyan tarafından yayınlanan belgelerdeki Mustafa Abdülhalik Bey’e atfedilen sahte imzayla tıpatıp aynı olduğu açık bir şekilde görülmektedir. Aşağıda imza meselesi daha detaylı bir şekilde ele

7 Şinasi Orel, Süreyya Yuca, “Ermenilerce Talat Paşa’ya Atfedilen Telgrafların Gerçek Yüzü”, s. 23-24.

alınacağından burada sadece kısa bir şekilde açıklamak yeterli olacaktır. Söz konusu sahte imzalar, Osmanlı Arşivi belgelerinde yer alan Mustafa Abdülhalik Bey'in gerçek imzasından da bariz bir şekilde farklıdır. Yani Akçam bir grup Naim-Andonyan belgesini doğrulamak için başka bir grup Naim-Andonyan belgesini kullanmaktadır ve bunları “Osmanlı Belgeleri” olarak sunmaktadır.

Akçam'ın Naim Efendinin gerçek bir kişi olduğunu kanıtlamak için kullandığı diğer bir kaynak ise 2007 yılında Genel Kurmay ATASE Dairesi Başkanlığı tarafından yayınlanan “Arşiv Belgeleriyle Ermeni Faaliyetleri” adlı belge koleksiyonun 7. cildinde yer alan ve Naim Efendi diye bir memurdan bahseden bir belgedir. Söz konusu belge koleksiyonunda, daha önceleri Meskene'de bulunan Naim Efendi adında eski bir sevk memurunun bölgede gerçekleşen yolsuzluklarla ilgili olarak ifadesinin alındığı ve ifadesinin kendisine imzalatıldığı görülmektedir.

Söz konusu belgede, Naim Efendi isimli memur günümüz Türkçesiyle şu şekilde tanımlanmaktadır: “Eski Meskene Sevk Memuru olup bugün belediye hububat ambar memuru, Silifkeli, 26 yaşında, evli, Hüseyin Nuri oğlu Naim Efendi'nin ifadesidir. (14-15 Kasım 1916).”⁸

Aram Andonyan kitabında Naim Bey diye tanıttığı şahsın Meskene'de bulunduğu bahsetmiştir ve bu sebeple ATASE tarafından yayınlanan belgede bahsi geçen Naim Efendi ile aynı kişi olma ihtimali vardır. Ancak Orel ve Yuca'nın değindiği gibi Meskene gibi küçük bir kazada memurluk yapan ve kısa bir süre sonra görevinden azledilmiş olan bir şahsın Dâhiliye Nazırı ve Vali arasındaki yazışmaları nasıl elde edebileceği hakkında ciddi soru işaretleri mevcuttur.⁹

Akçam'a göre Naim Efendi Halep'teki Sevkiyat Genel Müdürü olarak görev yapan Abdülhad Nuri Bey'in başkâtibi olarak görev yapmıştır ve bu sayede belgeleri ele geçirmiş olabilir. Ancak Naim Efendi'nin bu pozisyonda görev yaptığına dair elimizde Naim-Andonyan anlatısı dışında herhangi bir delil bulunmamaktadır. Bu konuda tek kaynak Andonyan'ın Naim Efendi'ye atfettiği Halep'e geldikten sonra “Abdülhad Nuri Bey'in başkâtipliği görevine atandım” cümlesidir. Naim-Andonyan anlatısı dışında bu cümleyi doğrulayacak bir bulguya henüz rastlanmamıştır. Akçam'ın yayınladığı hatırat metninde de bu yönde bir ifade veya bilgi bulunmamaktadır.¹⁰

8 *Arşiv Belgelerinde Ermeni Faaliyetleri*, Cilt 7. s. 94

9 Orel, Yuca, Talat Paşa'ya Atfedilen Telgraflar, s. 11-12

10 Hatıratın metni için bakınız Taner Akçam, s. 154-223

Naim-Andonyan anlatısını doğru olarak varsaydığımız takdirde dahi ortaya ciddi sorunlar çıkmaktadır. Zira ATASE tarafından yayınlanan belgeye göre Kasım 1916 itibarıyla Naim Efendi adındaki şahsın görevi belediye hububat ambar memurluğudur. Naim Efendi koleksiyonunda yayınlanan belgeler sadece bu tarihten önceyi kapsıyor olsaydı bu tür bir varsayım üzerine dayanan açıklama bir derece mantıklı olabilirdi. Ancak Naim-Andonyan belgeleri ve Naim Efendi Hatıratındaki yazışmalar Şubat 1917'ye kadar uzanmaktadır. Burada ortaya çıkan daha vahim soru ise Naim Efendi adındaki şahsın Belediye Hububat Ambar memuru iken Vali ile Dâhiliye Nazırı arasında geçen ve çok gizli bir şekilde yürütüldüğü iddia edilen yazışmalara nasıl ulaşabileceğidir. Bu soru söz konusu tarihlerde Naim Bey'in yolsuzluk iddiaları ile ilgili olarak ifadesinin alındığı da göz önüne alındığında daha da kritik bir hale gelmektedir. Hem Kasım 1916'dan itibaren kesin bir şekilde söz konusu yazışmalara ulaşamayacak bir pozisyonda görev yapması hem de yolsuzluk iddiaları nedeniyle itibar edilmesi oldukça güç bir kişi olarak görülmesi gereken bir memurun söz konusu yazışmalara erişiminin olmasının normal şartlarda beklenen bir durum olamayacağını kabul etmek zorundayız. Ancak Akçam, Naim-Andonyan anlatısını esas alarak ve herhangi bir objektif bulguya dayanmadan varsayım üzerine varsayım kurarak Naim Efendi'nin söz konusu tarihlerde bu belgelere erişiminin olduğunu ve hatıratının gerçek olduğunu kabul etmektedir.

Sonuç olarak Akçam burada önce Orel ve Yuca'nın tezlerini yanlış bir şekilde sunmuş ve ileri sürmedikleri iddiaları kendilerine atfetmiştir. Ardından da "Naim Efendi" adında bir memurun Osmanlı arşiv belgelerinde mevcut olduğundan bahsederek Orel ve Yuca'nın hiç ileri sürmediği bu yanlış iddiaları çürütmeye kalkışmıştır. Akçam bu şekildeki bir kandırmacayla da Orel ve Yuca'nın tezlerinin yanlış olduğu sonucuna varmıştır. Konuyu bilmeyen okurları etkileyebilecek olan bu iddialar, Orel ve Yuca'nın kitabı incelendiğinde oldukça hafif ve önemsiz kalmaktadır. Bu hususlara ek olarak Akçam, Andonyan tarafından Naim Efendi isimli memur hakkında aktarılan bilgilerin tamamını doğru kabul ederek, Naim Efendi isimli memurun her şeye ulaşabilecek bir konumda olduğunu varsaymaktadır. Yukarıdaki bahsedilen sorunlar göz önüne alındığında Akçam'ın bu varsayımlarının oldukça zayıf temeller üzerine kurulmuş olduğu ortaya çıkmaktadır.

Şifreleme Teknikleri

Akçam'ın kitabının önemli bir bölümü Osmanlı Dâhiliye Nezaretinin kullandığı şifreli telgraflara ayrılmıştır. Orel ve Yuca kitaplarında Naim-Andonyan telgraflarında şifreleme için kullanılan rakam gruplarının Osmanlı

Arşivindeki telgraflarda kullanılan rakam gruplarına uymadığını ve bu rakam gruplarının güvenlik nedeniyle belirli zaman aralıklarıyla sürekli değiştirildiğini ileri sürmüşlerdi. Kitabının ilgili kısmında kısmında Akçam, Orel ve Yuca'nın iddialarının aksine ikili, üçlü, dördü ve beşli rakam grupları ile oluşturulan şifrelerin savaş boyunca aynı anda ve karışık olarak kullanıldığını iddia etmektedir. Orel ve Yuca'nın iddiaları için de “bu tezler tamamen yanlıştır ve herhangi bir maddi temele sahip değildirler” sonucuna varmaktadır.¹¹

Bu konuda bir dizi arşiv belgesine referans vermekte olan Akçam, daha sonra bunlardan birkaçının resimlerine de kitapta yer vermektedir. 1983'te Orel ve Yuca kendi çalışmalarında buldukları belgelerde ise daha savaş yıllarında ikili, dört ve beş haneli rakamların farklı zamanlarda değiştirilerek kullanıldığını iddia etmişti. Bu bakımdan Akçam'ın 3 haneli rakamların kullanıldığı telgrafları bulması yeni bir bilgidir.

Bilindiği gibi Aram Andonyan'ın kitabında yayınladığı ve resmini verdiği belgelerde iki ve üç haneli şifreler kullanılmakta idi. Akçam kendi kullandığı belgeler arasında iki ve üç haneli rakamların bulunmasına dayanarak, Andonyan'ın yayınladığı belgeler ile Osmanlı Arşiv belgelerinin tamamen uyum içerisinde olduğu ve bunlar arasında hiçbir çelişki olmadığı sonucuna varmaktadır.¹²

Ancak Akçam'ın sunduğu bu yeni bilgiye rağmen burada dikkate alınması gereken önemli bir husus bulunmaktadır. Orel ve Yuca tarafından kullanılan ve resimleri yayınlanan belgeler merkezden vilayetlere yollanan telgraflardan oluşmaktadır. Ancak, Akçam'ın kitabında referans verdiği ve bazılarının da resimlerini kullandığı belgelerin tamamı vilayetlerden ve vilayetlerde bulunan çeşitli komisyonlardan merkeze, yani Dâhiliye Nezaretine yollanan telgraflardır.¹³ Bu durum ancak Dâhiliye Nezaretinden Halep Vilayetine giden şifreli telgraflarda kullanılan rakamların bütünüyle incelenmesi durumunda netlik kazanacaktır. Ayrıca, Arşivdeki dosyalama numaralarından da anlaşılacağı üzere, vilayetlerden Merkeze yollanan ve Akçam'ın kitabında kullandığı telgraflar, Orel ve Yuca'nın çalışmalarını yaptığı dönemde henüz tasnif edilmemiş ve daha sonraları tasnif edilip okuyucuların hizmetine sunulmuş belgelerdir. Şöyle ki, Orel ile Yuca'nın araştırmalarını gerçekleştirdikleri dönemde bu belgeleri araştırmaya fırsatları olmamış olabilir. Bu durum Orel ile Yuca'nın çalışmasını değerlendirirken gözden

11 Akçam, *Talat Paşa Telgrafları*, s.70

12 Akçam, *age*, s.97

13 Akçam, *age*, s. 85-94.

kaçırılmamalıdır. Akçam'ın şifreli telgrafları kullanmasındaki daha da ciddi bir sorun iki veya üç haneli rakamların bir telgrafın şifrelemedeki vesileleri hiç anlamamasıdır. Bu vesilelerde genellikle kişisel şifreleme kodları yüksek-rütbeli sivil veya askeri görevlilere (örneğin komiserler) merkez ile meseleler hakkında iletişimde olmaları için verilmiştir. Bu meselelerden bazıları kaymakamın veya taşra valisinin görevden alınması veya eleştirilmesidir. Böylesi durumlarda, söz konusu görevlinin eyalet makamlarından farklı şifreleme kullanması gerekirdi. Böylece değerlendirmelerini veya eleştirilerini merkeze eyalet görevlilerinin kendilerinin okuması ihtimali olmadan gönderebiliyorlardı. Akçam bu durumu tamamen gözden çıkarmaktadır. Halep Valisi ile Dâhiliye Nazırı arasındaki bütün yazışmalarda şifreleme için dört veya beş haneli numara kullanıldığı dikkate alındığında, bu durum daha da açığa çıkmaktadır. Akçam Halep Valisi ile Osmanlı Dâhiliye Nezareti arasındaki yazışmalarda iki veya üç haneli gruplar kullanan tek bir örnek telgraf sunmamaktadır.

Bunların dışında, Naim-Andonyan belgeleri arasında bulunan şifreli telgrafların sahte olduğu yönündeki şüphelerin tek kaynağı bu telgraflardaki şifrelerde kullanılan rakam gruplarının Osmanlı Arşivindeki şifreli telgraflarda kullanılan rakam gruplarından farklılığı değildir. Naim-Andonyan belgelerinde oldukça tuhaf bir şekilde aynı belge içerisinde hem "ikili" hem de "üçlü" rakam grupları kullanılmıştır. Örneğin 29 Eylül 1915 tarihli ve Andonyan tarafından Dâhiliye Nazırı Talat Bey'e atfedilen telgraf üç basamaklı rakamlardan oluşan şifre ile yazılmış olmasına rağmen birinci, dördüncü, beşinci, altıncı ve yedinci satırlarında iki basamaklı rakamlar vardır.¹⁴ Benzeri bir şekilde, Abdülhad Nuri Bey'e atfedilen iki basamaklı rakam grupları ile şifrelenmiş ve 26 Aralık 1915 tarihli telgrafın birinci, on birinci ve on dördüncü basamaklarında üç haneli rakamlar kullanılmıştır.¹⁵ Yine 20 Mart 1916 tarihli ve yine Talat Bey'e atfedilen telgrafın üç basamaklı rakamlardan oluşmasına rağmen altıncı satırda iki basamaklı rakamlar yer almaktadır.¹⁶

Bu karışık rakam grupları da bir telgrafın okunması için 2 ayrı şifre anahtarını gerekli kılmaktadır ki Orel ve Yuca'nın dikkat çektiği gibi "Şifre tekniği itibarıyla böyle bir telgrafın açılması mümkün" olmayan bir durumdur. Akçam'ın kendi kitabında Osmanlı Arşivine dayanarak örneklerini verdiği ve bazılarının resimlerini yayınladığı gerçek telgrafların hiçbirinde buna benzer bir durum, yani farklı rakam gruplarının karışık olarak aynı metin içerisinde kullanılması söz konusu değildir. Akçam'ın Osmanlı Arşivlerini

14 Orel, Yuca, s.74-75

15 Orel, Yuca, s.59

16 Orel, Yuca, s.65-66

konu alan kitabında örnek olarak gerçek telgrafların (telgrafların bazılarının tıpkıbasımlarını sunmaktadır) hiçbirinde buna benzer bir durum yoktur. Aynı telgrafın yazısında üç hanelik bir şifreleme iki hanelik bir numara ile kullanılmamaktadır. Akçam Osmanlı Arşivindeki otantik belgeler ile Naim-Andonyan belgeleri arasındaki bu bariz ve çarpıcı farkı görmezden gelmekte ve aralarında hiç bir çelişki ve fark olmadığını iddia etmektedir ve belgelerin gerçek olabileceği iddiasında bulunmaktadır. İlginç bir şekilde bizzat Akçam tarafından kitapta resimleri sunulan Osmanlı Arşiv belgelerinde de farklı basamaklı sayı gruplarının aynı metin içinde kullanıldığına dair hiçbir örnek bulunmamaktadır. Bu bakımdan Naim-Andonyan Belgeleri ve Osmanlı Arşiv belgeleri arasında ciddi bir fark olduğu ortaya çıkmaktadır. Akçam bu kritik uyumsuzluğu görmezden gelmektedir.

Çizgili Kâğıt Meselesi

Akçam'a göre, Naim-Andonyan belgelerinin sahte olduğuna yönelik iddialardan biri de “belgelerin yazıldığı kâğıtlarla ilgilidir. Orel ve Yuca, belgelerden birisinin çizgili kağıda yazılmış olmasını onun sahteliğini bir kanıtı olarak sunarlar.”¹⁷ Akçam'a göre bu oldukça anlamsız ve garip bir durumdur. Akçam'a göre:

Yazarların çizgili bir kâğıdın “Osmanlı dairelerinde resmi kâğıt olarak bulundurulması beklenemez” türündeki yargıları ve bunun belgenin sahteliği için bir gerekçe olarak kullanılmaları gerçekten anlaşılır bir şey değildir. İlgili dönemde çizgili kâğıtlar Osmanlı bürokrasisinde kullanılmıştır.¹⁸

Bu durum Akçam'ın yanıtmasının klasik bir örneğidir. Yukarıdaki alıntıda Akçam sözde Orel ile Yuca'dan kelimesi kelimesine alıntı yapmaktadır ve yazılarını girintili bir alıntıda sunmaktadır. Ancak savlarının uygun olmayan kısımlarını hariç tutmaktadır. Üç nokta “(...)” kullanarak yazının bazı kısımlarını ekmediğini okuyuculara belirtmemektedir. Daha önceden de yapmış olduğu bu sorgulanabilir davranışını göz önünde alırsak, bu Orel ile Yuca'nın ilk seferde belirtmiş oldukları ifadeleri değiştirme girişimidir. Bunun devamında da Osmanlı Arşivlerinde çizgili kâğıtların oldukça sık olarak kullanıldığından bahsetmekte ve hatta bu konuda bazı arşiv belgelerinden alıntılar yapmaktadır. Akçam bütün tartışmanın ardından şu iddialı sonuca varmaktadır:

17 Akçam, 94

18 Age, s. 94

Anlaşılacağı gibi Orel ve Yuca'nın Naim Efendi'nin bir belgesinin çizgili kâğıda yazılmışını onun sahteliğini bir nedeni olarak sunması tamamıyla yanlıştır. Şifreli yazışmalarda düz değil çizgili kâğıt kullanılması esastır. Naim Efendi'nin verdiği belgenin çizgili kâğıda yazılmış olması, onun sahteliğinin değil tam aksine, orijinal olduğunun göstergesidir. Bu kısma eklemek istediğimiz son not Orel ve Yuca'nın Naim Efendi'nin belgelerinin sahte olduğuna yönelik ileri sürdükleri 12 noktanın çoğu çizgili kâğıt türü, çürütülmesi kolay argümanlardan oluştuğudur.¹⁹

Ne var ki, Akçam burada da yine bir kandırmacaya başvurarak Orel ve Yuca'nın Naim-Andonyan belgelerinin sahteliğine ilişkin olarak yaptıkları başka önemli bir itirazı çarpıtmaktadır. Orel ve Yuca kitaplarında, Naim-Andonyan belgelerinde telgraflardan “birisinin çizgili kâğıda yazılmış olması” onun “sahteliğinin bir kanıtıdır” şeklinde bir iddia da kesinlikle bulunmamaktadır. Aşağıda da daha detaylı bir şekilde gösterileceği üzere, Orel ve Yuca'nın temel itirazı belgenin “çift çizgili” ve “hiçbir resmi ibare taşımayan” bir kâğıt üzerine yazılmış olmasınadır.

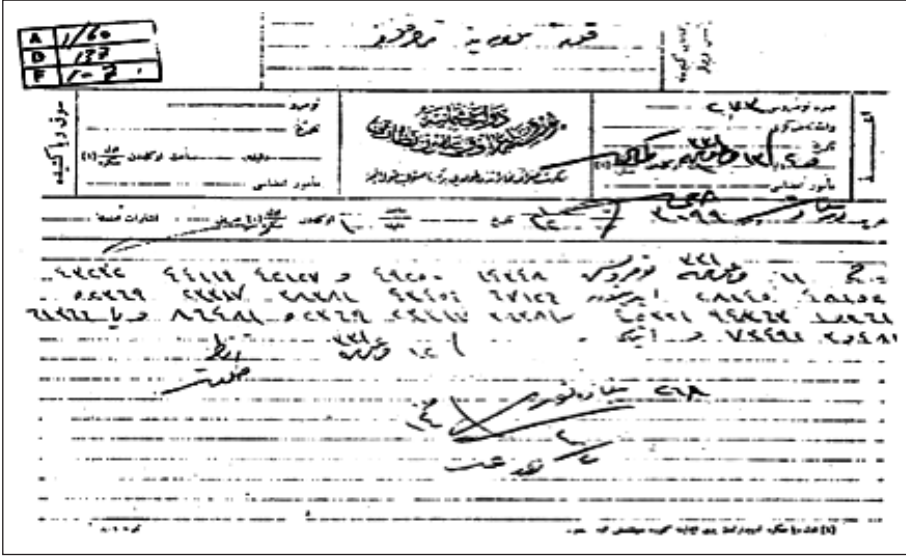
Orel ve Yuca standart olarak kullanılan tek çizgili kâğıtlar hakkında hiçbir itirazda bulunmamaktadır. Hatta Orel ve Yuca'nın kitaplarında kullandıkları ve birebir görüntülerini yayınladıkları belgeler incelendiğinde Akçam'ın bu iddiası gülünç bir hal almakta, Akçam'ı komik bir duruma düşürmektedir. Zira Orel ve Yuca'nın arşivden alarak birebir görüntüsünü yayınladıkları şifreli telgrafların tek çizgili kâğıt üzerinde yayımlandığı açık olarak görülmektedir.

Bu doğrultuda Orel ve Yuca'nın kitaplarında yayınlanan ve Dâhiliye Nazırı Talat tarafından bazı mutasarrıflıklara yollanmış 26 Ağustos 1915 ve 11 Aralık 1915 tarihli telgraflara bakılmalıdır:

19 Age, s. 94

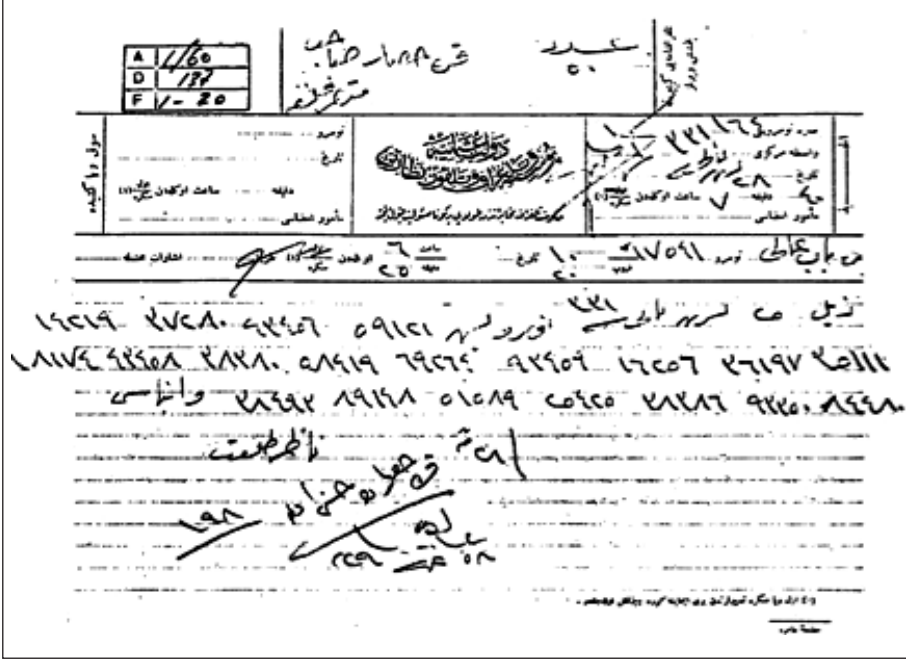
Belge I

Şinasi Orel ve Süreyya Yuca tarafından kitaplarının 77. sayfasında yayınlanan 26 Ağustos 1915 tarihli ve “tek çizgili” ve resmi kâğıt üzerine yazılmış şifreli telgrafın kopyası. Telgraf Dâhiliye Nazırı Talat Bey tarafından Çanakkale Mutasarrıflığına yollanmıştır.

Belge II

Şinasi Orel ve Süreyya Yuca tarafından kitaplarının 78. sayfasında yayınlanan 11 Aralık 1915 tarihli ve “tek çizgili” ve resmi kâğıt üzerine yazılmış şifreli telgrafın kopyası. Telgraf Dâhiliye Nazırı Talat Bey tarafından Karahisar-ı Sahib (Afyon) Mutasarrıflığına yollanmıştır.

Yukarıdaki görüntüleri verilen otantik telgraflardan de görülebileceği gibi bizzat Orel ve Yuca tarafından yayımlanan belgelerde tek çizgili kâğıt üzerine yazılmış telgrafların kullanıldığı görülmektedir. Bu konuda Orel ve Yuca'nın itirazları kâğıtların çizgili olmasına değildir. Orel ve Yuca'nın yaptıkları itiraz şu şekildedir:

Bu “belgelerden” 76 sayılı olanı *çift çizgili ve hiç bir resmi işaret taşımayan bir kâğıda yazılmıştır*. Daha çok Fransız okullarındaki yazı (kaligrafi) derslerinde kullanılan türden kâğıtlara benzeyen böyle bir kâğıdın Osmanlı dairelerinde resmi kâğıt olarak bulundurulması beklenemez.²⁰

Birincisi burada yazarların ana itirazı kâğıdın “çift çizgili olması” ve daha da önemlisi Osmanlı Arşiv Belgelerinin aksine “hiçbir resmi işaret taşıması”

20 Orel, Yuca, s.60

üzerindedir. Akçam, Naim-Andonyan belgelerinde yayınlanan kâğıdın hiçbir resmi işaret taşımaması yönündeki itirazı tamamen görmezden gelmekte ve bu konuya dair hiçbir yorumda bulunmamaktadır. Ayrıca yazarların “çift çizgili kâğıt” hakkında yaptıkları itirazı da yine çarpıtarak sadece “çizgili kâğıt” kullanılmadığı yönünde bir iddia da bulduklarını söylemektedir. Orel ve Yuca’nın tezlerini bu şekilde çarpıtan Akçam, ancak bu sayede yazarların tezinin “anlaşılmaz” ve “tamamıyla yanlış” olduğu sonucuna varabilmektedir. Akçam bununla da yetinmeyip, Orel ve Yuca’nın belgelerin sahteliğine yönelik tüm tezlerinin tamamen yalan ve yanlış olduğunu ve kolayca çürütülebileceğini söylemektedir.

Hâlbuki yukarıda sunulan telgraf kopyalarından da görülebileceği üzere, Orel ve Yuca tek çizgili kâğıt üzerine bir itiraz da bulunmadıkları gibi bizzat kendi yayınladıkları belgelerde tek çizgili kâğıt kullanılmıştır. Akçam burada da yine Orel ve Yuca’nın iddialarını önce çarpıtmış, ardından da Orel ve Yuca tarafından hiç ileri sürülmemiş bu yanlış iddiaları çürütmeye kalkışmıştır. Bu laf kalabalığı arasında da kâğıtların “çift çizgili” olması ve gerçek Osmanlı Arşiv Belgeleri gibi resmi ibareler bulunan kâğıtların üzerine yazılmadığı itirazını atlayıp unutturmaya çalışmaktadır.

Telgraf Numaraları

Orel ve Yuca, 1983’te yayınladıkları çalışmalarında, Naim-Andonyan belgeleri arasındaki telgrafların üzerindeki sıra sayıları itibari ile de Osmanlı Arşiv belgelerinden farklı olduklarına dikkat çekmiştir. Orel ve Yuca’ya göre, Osmanlı Arşivindeki mevcut bulunan ve aynı tarihlerde yollanan otantik telgraflarda kullanılan telgraf sayıları ile Naim-Andonyan belgelerinde kullanılan sayılar arasında hiçbir bağlantı olmadığı ve kullanılan sayıların büyük tutarsızlıklar içerdiği görülmektedir. Ayrıca Halep Vilayeti gelen-giden evrak defterinde de Naim-Andonyan belgelerinin kaydı bulunmamaktaydı. Zaman zaman Osmanlı Arşivi’ndeki mevcut telgraflar arasında Naim-Andonyan telgrafları ile aynı tarihte Halep’e yollanan telgraflara rastlanmaktaysa da hem telgraf sayıları hem de telgrafın içeriği itibariyle bunların birbirlerinden tamamen farklı telgraflar oldukları görülmektedir.

Akçam’a göre Orel ve Yuca bu konudaki iddialarında haksızdır. Zira Akçam’a göre Osmanlı Dâhiliye Nazırı Talat Bey kendi evine bir telgraf makinası kurdurarak valilerle zaman zaman bu şekilde iletişim kurmuş ve kendi evinden vilayetlere telgraf yollamıştır. Yine Akçam’a göre, Dâhiliye Nazırının evinden yollanan bu telgraflarda nasıl bir numaralandırma kullanıldığını bilmek

imkânsızdır.²¹ Bu sebeple Akçam'a göre Naim-Andonyan belgelerindeki numaraların arşiv belgelerindeki ile uyumsuzluk içerisinde olması onların sahte olduklarının kanıtı değildir.

İlk olarak Akçam yine hiçbir kanıt öne sürmeden, tüm Naim-Andonyan belgelerinin Dâhiliye Nazırı Talat Bey'in evinden yollandığı varsayımında bulunmaktadır. Hem Andonyan tarafından belgeler hakkında verilen çeşitli açıklamalarda hem de Naim Efendi'ye ait olduğunu öne sürdüğü "hatırat" metninde telgrafların Dâhiliye Nazırının evinden yollandığına dair hiçbir emare bulunmamakta, tam tersine bu belgelerin Dâhiliye Nezaretinden yollandığı açık bir şekilde belirtilmektedir. Ayrıca Naim-Andonyan telgraflarında Halep'ten merkeze yollanan telgrafların "Dâhiliye Nezareti Celilesine", yani İçişleri Bakanlığı makamına yollandığı açıkça ve şüpheye yer bırakmayacak bir şekilde belirtilmekte ve bunlarda "Dâhiliye Nazırı Talat Beyefendi'ye" gibi şahsi ifadelere yer verilmemektedir. Bu durumda söz konusu yazışmaların Talat Bey'in evinden yapıldığı tezi zorlama bir yorum olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu durum iddianın mantığını ortadan kaldırmaktadır. Akçam'ın bunu varsayımları temel alarak ve kanıt sunmadan yapması, onun belgelerin otantikliği değerlendirmedeki hırslı tutumunu göstermektedir.

Ayrıca telgraflara verilen sayılar üzerindeki tutarsızlık sadece Dâhiliye Nezaretinden Halep vilayetine yollandığı iddia edilen telgraflar için söz konusu değildir. Aynı tutarsızlık Halep'ten merkeze, yani Dâhiliye Nezaretine yollandığı iddia edilen telgraflar için de mevcuttur. Naim-Andonyan belgeleri arasında bulunan ve Abdülahad Nuri Bey'e atfedilen 76 sayılı ve 7 Mart 1332 (20 Mart 1916) tarihli telgraf, bu konudaki en çarpıcı örnektir. Osmanlı'nın idari sisteminde kullandığı Rumi Takvime göre yeni yıl 1 Mart 1332'de (14 Mart 1916) başlamaktadır. Buna göre Abdülahad Nuri Bey'e atfedilen telgrafın sayısını 76 olması için, Abdülahad Nuri Bey'in 1-7 Mart 1332 (14-20 Mart 1916) tarihleri arasında yani sadece 7 günde İstanbul'a 76 adet şifreli telgraf göndermiş olması gerekmektedir.²² Bu bakımdan Naim-Andonyan telgraflarındaki sayılara ilişkin tutarsızlık hem Dâhiliye Nezaretinden Halep'e, hem de Halep'ten merkeze yollanan telgraflar için söz konusu olduğu ortaya çıkmaktadır. Akçam kitabının konuya değinen kısmında bunu da göz ardı etmiş ve herhangi bir açıklama getirmemiştir.

Osmanlı Belgeleri İle Benzerlik

Akçam'ın kitabının önemli bir kısmı da Naim Efendi'ye ait olduğunu iddia olunan hatırat ile Osmanlı Arşiv belgeleri arasında benzerlikler bulunduğunu

21 Akçam, age, s. 66-68

22 Orel, Yuca, *Talat Paşa'ya Atfedilen Telgrafların Gerçek Yüzü*, s. 60

kanıtlama çabasına ayrılmıştır. Bu bakımdan yazar on farklı örnek vererek Naim Efendi'nin hatıratında anlattıkları ile Osmanlı Arşiv Belgelerinde geçen olayların birbirlerine büyük benzerlikler gösterdikleri tezini işlemekte ve bu bakımdan Hatıratın ve Belgelerin gerçek olması gerektiği sonucuna varmaktadır. Akçam'ın verdiği örneklerde kullandığı belgelerin her biri ayrı ayrı incelenmeden tezlerinin ne kadar doğru olduğu hakkında bir hüküm vermek mümkün değildir. Ancak bu konudaki her iddiasını doğru kabul ettiğimiz takdirde dahi, Osmanlı Arşiv Belgeleri ile Naim-Andonyan materyalleri arasındaki benzerlik bu belgelerin gerçek olduğunun kanıtı değildir. Hatta, Orel ile Yuca 1983'te Andonian tarafından belirtilen bazı olayların ve Ermenilerin tehciri sırasında Halep ve çevresinde görevli olan kişilerin arşiv belgelerinde olduğunu belirtmektedir” (p. 123-163). Eğer para kazanmak amacıyla sahte belgeyi üreten kişi belli bir zekâ seviyesinin üzerindeyse, zaten belgeleri ve hatıratı inanılır kılmak için gerçek olaylara benzetmeye çalışacaktır. Sahte belgeler, anılar, günlükler bu durum için yeterli örnekler sunmaktadır.

Nitekim Ermeni Meselesi ile ilgili olarak hazırlanan ve genellikle de “On Emir” adıyla bilinen başka bir sahte belge ile ilgili olarak Kanadalı Tarihçi Gwynne Dyer, olaylar olup bittikten sonra bunlara uygun olacak bir şekilde belge kurgulama çabasının bir ürününe benzetmektedir.²³

Benzeri bir şekilde Hollandalı tarihçi Erik Jan Zürcher'in de dikkat çektiği gibi sahte belgenin içeriği ile gerçekleşen olayların birbirine benzemesi ve uyum içinde olması şaşkınlık yaratmamalıdır. Zira Zürcher'e göre eğer bürokrasi içinden birileri para kazanma amacı ile sahte belge üretecekse, bu üretilmiş belgelerin içeriklerini mümkün olduğunca gerçek olaylara benzetmek için çaba gösterecektir.²⁴

Buna benzer örnekler Ermeni Meselesi ile de sınırlı değildir. Çeşitli konularda ve farklı amaçlarla üretilmiş sahte belgelerin gerçek izlenimi vermeleri için gerçek olaylara ve kişilere ilişkin çeşitli doğru bilgileri içermeleri alışılmadık bir durum değildir. Bununla ilgili en çarpıcı örnek 1980li yıllarda oldukça sansasyon yaratan sözde “Hitler Günlükleridir”. Günlüklerde, Hitlerin çeşitli konuşmaları, notları, toplantıları günlüklerde gerçeğine benzer bir şekilde yer almaktadır. Hatta söz konusu sahte günlüklerde, Hitler üzerine yapılmış bazı çalışmalarda ya da gazete haberlerinde yer alan metinler de birebir aynı şekilde yer almaktadır. Bu da bazı tarihçileri yanıltmak için yeterli olmuştur. Bütün benzerlikleri ve detayları ve materyallerdeki çeşitliliği göz önünde bulunduran

23 Gwynne Dyer, *Correspondence, Middle Eastern Studies*, Cilt 9, (1973), s. 377

24 Erik Jan Zürcher, “Ottoman Labour Battalions in World War I”, Hans-Lukas Kieser (ed.) *The Armenian Genocide and the Shoah*, (Zürich: 2002), s 194 n.1

ünlü İngiliz Nazi Almanyası uzmanı Hugh Trevor-Roper ve Gerhard Weinberg gibi bazı tarihçiler en başlarda günlüklerin otantik olduğu yönünde görüş belirtmişlerdir. Ancak Alman Adli Tıp uzmanlarının yaptığı inceleme sonunda günlüklerin sahte olduğu ve kullanılan kâğıtlar, cilt, tutkal vs gibi bazı malzemelerin Hitler'in yaşadığı dönemde daha kullanılmaya başlanmadığı ortaya çıkmıştır.²⁵

Benzer bir durum meşhur Sovyet Dışişleri Komseri Maxim Litvinov'a atfedilen sahte günlüktür. 1950'lerde Litvinov'a ait olduğu iddia edilen bir günlük defteri Paris'te satılma amacıyla ortaya çıkmıştır. Ünlü İngiliz Sovyetler Birliği tarihçisi E.H. Carr günlüğü inceledikten sonra günlüğün hakiki olduğu sonucuna varmıştır. Günlükteki ayrıntılar ve doğru bilgilere dayanarak bu sonuca varmıştır. Günlükteki ayrıntılar ve doğru bilgilere dayanarak bu sonuca varmıştır. Ancak, müteakip denetmenler günlüğün sahte olduğunu tespit etmişlerdir ve bilim insanlarının bilgisine “sahte bir banknotun servetimize katkıda bulunduğu kadar” katkıda bulunmuştur.

Akçam'ın Naim-Andonyan belgeleri için kullandığı doğrulama mantığı “Hitler Günlükleri” ve “Litvinov Günlüğü” için de esas alınır, sahte günlüklerin gerçek olduğu gibi tuhaf ve yanlış bir sonuç ortaya çıkmaktadır. Zira günlük içerisinde geçen metinlerin birebir aynılarının başka kaynaklardan doğrulanıyor olması, Akçam'ın doğrulama mantığı gereği, günlüklerin otantikliğine işaret etmektedir. Ancak yukarıda da belirtildiği gibi Hitler ve Litvinov günlüklerinin sahte oldukları Alman adli tıp uzmanlarının ve başka Sovyetler Birliği uzmanlarının incelemesi neticesinde şüpheye mahal bırakmayacak bir şekilde ortaya çıkmıştır. Bu durumda sahte belgelerin içerik itibari ile yaşanmış bazı olaylar, konuşmalar vs. gibi konularda gerçeğe yakın bilgiler aktarması direk olarak belgelerin otantik olduğu anlamına gelmediği açık bir şekilde ortaya çıkmaktadır. Sovyet tarihinde uzman olan tarihçi Hiroaki Kuromiya “uyumlu olmanın” “anı yazılarının bilgi kaynağı olarak güvenilirliğini kesin bir şekilde garantilemediğini” not etmektedir. Litvinov Günlüğü meselesinin “Litvinov hakkında en azından bilgi sahibi olan birçok uzman tarafından dikkatli bir şekilde incelendiği için... tarihli bir vaka olmuş olabileceğini” göz önünde bulundurmıştır. Kuromiya “daha az tanınan sıradan kişiler ve hayatları ile ilgilenen tarihçilerin anı defteri edebiyatını kullanırken daha dikkatli davranmaları gerektiği” sonucuna varmıştır.

Esasen belgeler hakkındaki otantik mi değil mi tartışmasında benzerliklerden ziyade tutarsızlıkların açıklanması gerekmektedir. Hitler günlükleri veya Litvinov günlüğü ile ilgili tartışmada da tarihçiler günlüklerin gerçek konuşmalarla ve Hitler veya Litvinov üzerine yazılmış bazı kaynaklarla olan

25 Robert Harris, *Selling Hitler: The Story of Hitler Diaries*, (London, Arrow Books, 2010)

benzerliklerine dikkat çekmekle birlikte sahte günlüklerin içerisindeki bir dizi çelişkiye ve oldukça anlamsız hatalara dikkat çekerek günlüklerin sahte oldukları sonucuna varmaktadır.²⁶ Akçam'ın çalışması da esasen bu hususta oldukça zayıftır. Aşağıda Akçam'ın görmezden geldiği bu hususlar incelenerek, Naim-Andonyan Belgeleri hakkında okuyuculara daha dengeli bir resim çizilecektir.

Akçam'ın Görmezden Geldiği Hususlar

Naim-Andonyan belgelerindeki kronoloji hataları, Halep Valisine atfedilen imzanın Osmanlı Arşivde bulunan gerçek imzadan farklı olması, Mustafa Abdülhalik Beyin daha Vali olarak atanmadan önce bazı belgeleri Vali olarak imzalaması, ayrıca hem Mustafa Abdülhalik Bey'in hem de Abdülahad Nuri Bey'in daha İstanbul'da oldukları ve Halep'e ulaşmadıkları tarihlerde Halep'teki belgelere not düşmeleri ve imza atmaları gibi açıklanması mümkün olmayan konularda Akçam tamamen sessiz kalmaktadır. Benzeri bir durum Şubat ve Mart 1915 tarihinde İstanbul'dan Adana'ya yollanmış olduğu iddia edilen ve Bahaettin Şakir Bey'e atfedilen mektuplar için de söz konusudur. Zira Mektupların yollandığı tarihlerde Bahaettin Şakir Bey İstanbul'da değil Erzurum'dadır. Ayrıca Akçam'ın kitabında örnek olarak kullandığı Osmanlı Arşiv Belgelerinin her biri resmi ibareler taşıyan kâğıtlar üzerine yazılmışken, Naim-Andonyan belgelerinde kullanılan kâğıtların bundan farklı olması da yine Akçam tarafından tamamen göz ardı edilmiştir.

Halep Valisi Mustafa Abdülhalik Bey'e atfedilen imzanın belgelerin gerçek olup olmadığı hususundaki tartışmada özel bir yere sahip olduğunun altı çizilmelidir. Bu konuya aşağıda daha detaylı bir şekilde değinilecektir. Ancak bu konuya geçmeden önce Naim-Andonyan belgelerine ilişkin Akçam'ın görmezden geldiği ve hiç bahsetmediği hataların ve tutarsızlıkların olduğunu da belirtmek gerekmektedir.

Akçam'ın kitabında referans vererek kullandığı ve bazılarının da resmini verdiği Osmanlı Arşivine ait tüm telgraflar resmi ibareler taşıyan antetli kâğıtlar üzerine yazılmıştır.²⁷ Fakat Naim-Andonyan belgelerindeki telgraflar ve belgeler bu bakımdan farklıdır. Bazıları hiçbir resmi ibare taşımayan ve Osmanlı bürokrasinin kullandığı kâğıtlardan farklı tipteki boş kâğıtlar üzerine yazılmıştır. Akçam kendi kitabında kullandığı Osmanlı Arşiv belgelerinin yazılı olduğu kâğıtlar ile Naim-Andonyan belgelerinin yazılmış olduğu kâğıtlar

26 Sahte günlüklerin içerik analizi için bakınız Josef Henke, "Revealing the Forged Hitler Diaries", *Arc-hivaria*, Cilt. 19, (1984), s.21-27

27 Akçam, *Naim Efendinin Hatıratı ve Talat Paşa Telgrafları*

arasında bu aşikâr tutarsızlık hakkında hiçbir yorum yapamamakta ve sessiz kalmaktadır.

Yine Akçam'ın kitabında kullandığı tüm şifreli telgraf metinlerinde kullanılan şifre rakam grupları aynı haneli rakamlardan oluşmaktadır. Mesela 4 haneli şifrelerin kullanıldığı telgraftaki bütün rakam grupları 4 hanelidir ve aynı telgraf metni içerisinde farklı basamaklı rakam grupları kullanılmamaktadır. Aynı durum iki, üç ve beş basamaklı rakam kullanan telgraflar için de geçerlidir ve telgraf içinde farklı basamaklı rakam grupları birbirleri ile karıştırılmamıştır.

Ancak daha önce belirtildiği gibi Naim-Andonyan Belgelerinde telgraflarda hem iki basamaklı hem de üç basamaklı rakamlar karışık olarak aynı telgraf metni içerisinde kullanılmaktadır. Bu da yukarıda açıklandığı gibi bir telgrafi çözmek için iki farklı şifre anahtarı gerektireceği ve büyük bir karışıklığa ve anlamsızlığa sebep olacağı için şifreleme teknikleri açısından oldukça sakıncalıdır.²⁸ Osmanlı Arşivindeki belgeler ile Naim-Andonyan belgeleri arasındaki bu açık tutarsızlık da yine Akçam tarafından kitap boyunca görmezden gelinmiş ve suskunlukla geçirilmiştir.

Naim-Andonyan belgelerindeki tutarsızlıklar bunlarla sınırlı değildir. Yine söz konusu belgelerde, 3 Eylül 1331 (16 Eylül 1915) tarihinde Dâhiliye Nazırı Talat Bey tarafından Halep Valisine bir telgraf yollanmakta ve 5 Eylül 1331 (18 Eylül 1915) tarihinde Mustafa Abdülhalik Bey Halep Valisi olarak alınan telgraf kâğıdına bazı notlar düşmekte ve altına imza atmaktadır.²⁹ Mustafa Abdülhalik söz konusu notları Abdülahad Nuri Bey'e hitaben yazmaktadır. Ancak o telgrafın yollandığı, notların yazıldığı ve imzanın atıldığı tarihlerde Halep Valisi "Mustafa Abdülhalik Bey" değil Bekir Sami Bey'dir.³⁰ Mustafa Abdülhalik Bey ancak 10 Ekim 1915 tarihinde Halep Valisi olarak atanmıştır. Yani eğer belgeler gerçek olsaydı 16 Eylül 1915'te yollanan telgrafa Vali olarak Mustafa Abdülhalik Bey'in değil, Bekir Sami Bey'in imza atmış olması gerekirdi. Ayrıca söz konusu 18 Eylül 1915 tarihli not Abdülahad Nuri Bey'e hitaben yazılmış olmasına rağmen, o tarihte Abdülahad Nuri Bey de henüz Halep'teki görevine atanmamıştır. Osmanlı Arşiv kayıtlarına göre Dâhiliye Nazırı Talat Bey 14 Ekim 1915'te yolladığı bir telgrafta Halep'te bulunan İskân-ı Aşairin ve Muhacirin Müdürü Şükrü Bey'e Abdülahad Nuri Bey'in Halep'teki göreve atanmasının düşünüldüğünden bahsetmektedir ve Şükrü Bey'in Abdülahad Nuri Bey hakkındaki fikirlerini sormaktadır.³¹ Yani 14 Ekim

28 Orel, Yuca, s. 59, 65-66, 74-75.

29 Andonian, *Documents Officiels Concernant les Massacres Armeniens*, (Paris, Impremerie H. Turabian, 1920), s. 109

30 Orel, Yuca, s. 54

31 BOA DH DŞR 56-385- Emniyet-i Umumiye Müdüriyetinden Şükrü Bey'e 13 Ekim 1915 tarihli telgraf

1915 itibariyle Abdülhad Nuri Bey henüz Halep'teki görevine atanmamıştır ve kendisi hakkında hala karar verme süreci devam etmekte ve diğer bürokratlardan kendisi hakkında kanaat istenmektedir.

Yani bu sözde belgede Halep'te henüz atanmamış bir vali ile atanmamış bir memur arasında yazışma gerçekleşmektedir. Şahısların görev yaptığı zamanlara ve buldukları makamlara ilişkin bu kronolojik tutarsızlık da belgelerin sahte olduğu yönünde ciddi kanıtlardan biridir. Ancak, Akçam kitabı boyunca bu konuya hiç değinmemekte ve Naim-Andonyan belgelerindeki bu tuhaf durum karşısında sessiz kalmaktadır.

Yukarıda belirtildiği üzere Mustafa Abdülhalik Bey ancak 10 Ekim 1915 tarihinde nereye Vali olarak atanmıştır. Dolayısıyla Naim-Andonyan belgelerinde, Halep Valisi Mustafa Abdülhalik Bey'e atfedilen imzaların 10 Ekim 1915 (27 Eylül 1331)'den sonraki tarihler için daha az şüpheli olduğu iddia edilebilir. Naim-Andonyan belgeleri içerisinde Dâhiliye Nezaretinden yollanan 29 Eylül 1331 (12 Ekim 1915) tarihli başka bir telgraf daha bulunmaktadır. Benzeri bir şekilde bu telgraf üzerine yine Mustafa Abdülhalik Bey bundan 4 gün sonra 3 Teşrin-i Evvel 1331 (16 Ekim 1915)'te Halep Valisi olarak not düşmekte ve notun altına da imza atmaktadır.³² Mustafa Abdülhalik Bey bundan 6 gün önce Vali atandığı için söz konusu belgenin daha az şüpheli olduğu iddia edilebilir.

Ancak Osmanlı Arşiv kayıtları incelendiğinde Mustafa Abdülhalik Bey'in 10 Ekim 1915'te Vali atanmasına rağmen 1 Kasım 1915 tarihine kadar halen İstanbul'da bulunduğu ve Halep'e ancak 7 Kasım 1915 tarihinde vardığı anlaşılmaktadır. Aynı durum Abdülhad Nuri Bey için de geçerlidir. Görevlerine yeni atanan Halep Valisi Mustafa Abdülhalik Bey ve Abdülhad Nuri Bey 1 Kasım Pazartesi İstanbul'dan ayrılarak Halep'e doğru birlikte yola çıkmışlardır.³³ Bunların 8 Kasım 1915'te Halep'e varacaklarına dair bir telgraf İstanbul'a yollanmıştır.³⁴ Yani Mustafa Abdülhalik Bey ve Abdülhad Nuri Bey'in Eylül ve Ekim 1915 Halep'te bulunan bir takım belgeler üzerine not düşmeleri ve imza atmaları mümkün değildir. Zira kendileri Halep'e 8 Kasım 1915'te henüz varmışlardır. Bu da belgelerin sahte olduğuna dair diğer bir ciddi bir kanıttır.

32 Andonian, *Documents Officiels*, s. 110

33 DH ŞFR 57/191 Emniyet-i Umumiye Müdüriyetinden Şükrü Bey'e yollanan 31 Ekim 1915 tarihli telgrafta "Haleb valisi ile Abdülhad Nuri Bey Pazartesi günü hareket edeceklerinden muvasalatlarında Haleb'de bulunulması" istenmektedir. Telgrafın yollandığı 31 Ekim 1915 tarihi Pazar gününe denk gelmektedir. Buradan da Vali Mustafa Abdülhalik ve Abdülhad Nuri Bey'in 1 Kasım Pazartesi günü İstanbul'dan ayrıldıkları anlaşılıyor.

34 BOA DH ŞFR 496/53. Emniyeti Umumiye Müdürü İsmail Bey'den Dâhiliye Nezaretine, 8 Kasım 1915.

Akçam'ın kitabının bir bölümü de Naim Bey'in görev yeri ve görev yaptığı döneme ayrılmıştır. Kitabın bu bölümünde Akçam yeni Halep Valisi Mustafa Abdülhalik Bey ve Abdülahad Nuri Bey'in ne zaman Halep'e gideceklerine ilişkin yukarıda aktardığımız Osmanlı Belgelerine de değinmektedir. Söz konusu belgelerin hem Mustafa Abdülhalik Bey'in hem de Abdülahad Nuri Bey'in 7 Kasım 1915'ten önce Halep'te bulunmadıklarını ve görevlerine başlamadıklarını açık bir şekilde ortaya koymaktadır. Bu bilgiler temelinde de Naim-Andonyan Belgelerinin sahte olduklarının ortaya çıkmasına rağmen, Akçam bu konuda da sessiz kalmakta ve Osmanlı Arşiv Belgeleri ile Naim-Andonyan Belgeleri arasındaki bu ciddi tutarsızlığı da tamamen görmezden gelmektedir.

Aynı durum Bahaettin Şakir Bey'e atfedilen ve 2 Mart 1915 tarihinde İstanbul'daki İttihat-Terakki Merkez Komitesi tarafından partinin Adana'daki delegesi Cemal Bey'e yollandığı iddia edilen mektup için de geçerlidir.³⁵ Zira mektubun yollandığı tarihte Bahaettin Şakir Bey İstanbul'da değil, Erzurum'dadır ve 13 Mart 1915 tarihine kadar da Erzurum'da kalmaya devam edecektir.³⁶ Bu da Naim-Andonyan belgelerinin sahte olduğuna işaret eden başka önemli bir göstergedir.

Aram Andonyan Belgelerin Otantikliğini Hangi Esasa Dayandırmıştı?

Andonyan, Naim Bey tarafından kendine verildiğini iddia ettiği belgelerin otantik olduğu iddiasını Halep Valisi Mustafa Abdülhalik Bey'in imzasına dayandırmaktadır. Ona göre Naim Efendi tarafından belgeler kendisine teslim edildikten sonra belgelerin gerçek olup olmadıkları hakkında bir inceleme yapılmıştır. Belgelerin üzerinde bulunan ve Mustafa Abdülhalik Bey'e ait olduğu iddia olunan imzalar ile Mustafa Abdülhalik Bey'e ait olan evraklar karşılaştırılmış ve imzaların gerçekten Vali'ye ait olduğu tespit edilmiştir:

“Bu belgelerin Halep'teki Tehcir Müdür Yardımcılığının dosyalarından çıkarılmış olduklarında hiç bir kuşku yoktur. Halep Valisi İçişleri Bakanından Ermeniler hakkında aldığı şifreli emirleri açtırdıktan sonra açılmış metinleri eliyle imzaladığı ve tarih koyduğu bir not ile uygulanmak üzere, Naim Bey'in kâtipliğini yaptığı Tehcir Müdür Yardımcılığına veriyordu. Naim Bey bize bu belgeleri vermeye razı olduğu zaman, resmi bir kuruluş olan Halep Ermeni Ulusal Birliği söz konusu belgelere konulmuş havale notlarındaki yazı ve imzayı

35 Aram Andonian, *Documents Officiels*, s 96-98, Aram Andonian, *Memoirs of Naim Bey*, s.49-51

36 Ali İhsan Sabis, *Harp Hatıralarım: Birinci Cihan Harbi*, Cilt II, (İstanbul: Nehir Yayınları, 1990), s. 378.

incelettirdi. Bu inceleme tam bir hafta sürdü. Vali Mustafa Abdülhalik Bey'in imzaladığı ve havale notları koyduğu diğer belgelere bakıldı ve en küçük ayrıntıları dahi titizlikle karşılaştırıldı. Sonunda, belgeler üzerindeki notlardaki yazı ve imzanın Vali Mustafa Abdülhalik Bey'in yazı ve imzası olduğu hiç bir kuşkuyla yer bırakmayacak şekilde anlaşıldı. Bu da belgelenin otantikliği hakkında en küçük bir şüphe bile bırakmıyordu.”

Andonyan'ın yazdığı bir mektuptan alınan bu alıntıdan açıkça görülebileceği üzere söz konusu belgelerin otantik olduğu iddiasının en temel dayanağı belgeler üzerindeki Mustafa Abdülhalik Bey'e atfedilen imzanın gerçek olduğu varsayımdır. Ancak Osmanlı Arşivinde bulunan ve Halep Valisi Mustafa Abdülhalik Bey'e ait olan iki farklı mektuptaki gerçek imzanın Naim-Andonyan belgelerinde yayınlanmış olan imzalarla yapılan karşılaştırılması neticesinde iki grup imzanın tamamen farklı olduğu ortaya çıkmaktadır. Aşağıdaki tabloda söz konusu imzalar karşılaştırılmaktadır.

Andonian'ın iddialarının doğruluğunu sınamak amacıyla Orel ve Yuca 1983'te Naim-Andonian belgelerindeki Mustafa Abdülhalik Bey'e atfedilen imzaları ile onun Osmanlı arşiv belgelerindeki asıl imzalarını karşılaştırmışlardır. Onların karşılaştırması, Andonian'ın iddialarının aksine, Osmanlı arşiv belgelerindeki asıl imzalar ile Naim-Andonian belgelerindekiler arasındaki önemli ölçüde farklılık olduğunu ortaya çıkarmıştır. Buna dayanarak, Orel ile Yuca şu sonuca varmışlardır: “Andonian'ın ‘belgelerindeki’ ‘imzaların’ sahte olduklarını açık bir biçimde ortaya koymaktadır çünkü Mustafa Abdülhalik Bey'in asıl imzası ile ilgileri yoktur.”

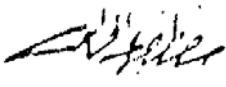
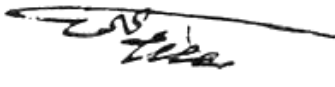
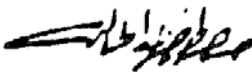

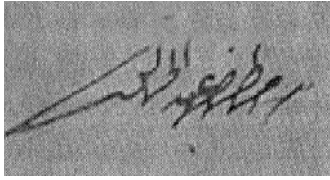

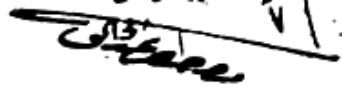
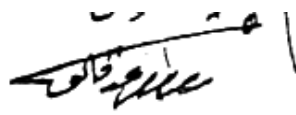
Akçam kitabında ayrıca Vali Mustafa Abdülhalik Bey'in imzalarının bazı örneklerini göstermektedir. Akçam Orel ve Yuca'nın vali “Mustafa Abdülhalik”, şeklinde imzaladığı başka belgeleri bulmuş olduğunu not etmektedir. Bu Akçam'ın kaymakamın farklı imzalar kullanmış olduğuna inanmasına sebep olmaktadır. Akçam “kimse imzalardaki bu farklılıklar onları içeren belgelerin özgünlüğünü kararlaştırmak için tek başına kullanamaz” (s. 107) sonucuna varmaktadır. Akçam'ın sonucu açıkça hatalıdır çünkü imzalardaki önemli farklılıkları bulanıklaştırmak ve örtbas etmeyi amaçlamakla kalmayıp, ayrıca asıl meseleyi kaçırmaktadır. Andonian'ın kendisi en başta “satılmış belgelerin” güvenilirliğinin imzaların kıyaslaması yoluyla belirlenmiş olduğunu iddia etmiştir. Ayrıca “en ufak detaylar bile kıyaslamaya tabi tutulmuştur” ve bahsi geçen imzaların aynı oldukları “şüpheye imkan bırakmayacak şekilde kararlaştırılmıştır”. Bu durum “belgelerin güvenilirliğine dair en ufak şüpheyi bile ortadan kaldırmıştır.” Dolayısıyla, Akçam Andonian'ın kendi sözlerini unutmış gibi gözükmektedir.

Halep valisi olarak görev yaptıktan sonra Mustafa Abdülhalik Bey 1917’de Dâhiliye Nezareti’nde müsteşar olarak atanmıştır. Bu dönem içinde imzalaması gereken belgelerin hacmi önemli oranda artmıştır. Muhtemelen düzenli olarak imzalaması gereken yüksek sayıdaki belgelerden dolayı, müsteşarlık görev süresi sırasında sadece “Abdülhalik”i kullanmıştır belgeleri imzalarken.

Aşağıda sunulan tablolarda okuyucular valinin asıl imzaları ile Naim-Andonian belgelerinde ona atfedilenler arasında bir kıyaslama görecektir. Daha da iyi ifadeyle, Tablo-1 valinin “Mustafa Abdülhalik” olarak imzalanmış olduğu özgün belgeleri ile Naim-Andonian’da ona atfedilenleri kıyaslamaktadır. Tablo-2 yalnızca valinin “Abdülhalik” şeklinde imzaladığı belgeleri kıyaslamaktadır. Nihayet, Tablo-3, “Mustafa Abdülhalik” veya yalnızca “Abdülhalik” şeklinde imzalanmış olsun, asıl imzalardaki ile Naim-Andonian cildindekiler arasındaki farkları vurgulamaktadır. Bu detaylı kıyaslama okuyucuların valinin hakiki imzaları ile Naim-Andonian cildinde ona atfedilenler arasındaki farkları görmelerini sağlayacaktır. İki imza grubu arasındaki devamlı ve belirgin değişiklikler Naim-Andonian cildindeki imzaların Osmanlı arşiv belgelerindeki asıl imzalar ile uyuşmadığını ve bu sebeple sahte olarak değerlendirilmeleri gerektiğini açıkça saptamaktadır.

Kutulardaki isimler veya numaralar imzaların hangi kaynaklardan alındığını belirtmektedir. Numaralar Osmanlı Arşivlerinin Dâhiliye Nezareti Şifre Kalemi evraklarındaki belgelere olan arşiv referanslarını belirtmektedir:

Tablo 1: Mustafa Abdülhalik Olarak İmzalanmıştır
Gerçek İmzalardan Örnekler Naim-Andonian'dan Örnekler

<p>Orel & Yuca</p> 	<p>Naim-Andonian</p>
<p>Orel & Yuca</p> 	<p>Naim-Andonian</p>
<p>Orel & Yuca</p> 	<p>Naim-Andonian</p>
	<p>Naim-Andonian</p>
	<p>Naim-Andonian</p>

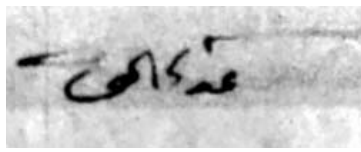
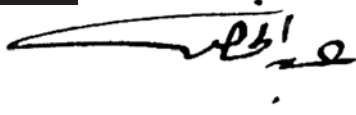

Tablo-1’den anlaşılacağı üzere, tablonun sol tarafında sunulan asıl imzalar tablonun sağa tarafında sunulan Naim-Andonian belgelerinde Vali Mustafa Abdülhalik Bey’e atfedilen sahte imzalardan önemli derecede farklıdır. Daha da dikkat çekici olan asıl örneklerdeki kuyruk -soldan başlayıp imzanın ana bölümü boyunca sağa ilerleyen- hiçbir zaman imzanın ana gövdesinin ötesine kaymamaktadır. Fakat sahte örneklerde kuyruk imzanın ana gövdesinin fazlasıyla ötesine kaymaktadır. Bununla birlikte, ق (kaf) -imzadaki son harf- ile imzanın ana kuyruğu arasındaki bağlantı her iki imza grubunda da tamamen değişiktir. Asıl imzalarda ق (kaf) harfi sona erdikçe hafifçe yukarı hareket edip soldaki ana kuyruk ile birleşmektedir; oysaki sahte imzalarda ق (kaf) harfinin kuyruğu yukarı kayıp, sağa kıvrılıp sonra imzanın ana kuyruğu ile birleşmektedir.

Aşağıdaki tablo yalnızca “Abdülhalik” şeklindeki imzaları kıyaslamaktadır.

Tablo 2: Abdülhalik Olarak İmzalanınlar

Gerçek İmzalardan Örnekler

Naim-Andonian'dan Örnekler

<p>77/59</p> 	<p>Andonian-Nubar Library</p>
<p>77/95</p> 	
<p>78/8</p> 	
<p>78/158</p> 	
<p>78/178</p> 	
<p>79/74</p> 	
<p>79/132</p> 	

Tablo 2: Devamı

Gerçek İmzalardan Örnekler

Naim-Andonian'dan Örnekler

79/186		
79/188		
79A/28		
80/15		
80/18		
80/29		
80/71		

Tablo-2’de yeniden görüleceği üzere, tablonun sol tarafında sunulan asıl imzalar Naim-Andonian belgelerinde vali Mustafa Abdülhalik Bey’e atfedilen tablonun sağ tarafında sunulan sahte imzalardan önemli ölçüde farklıdır. Tablo-1’deki imzaların daha önceden gösterdiği üzere, imzalardaki aynı şekil farklılıkları Tablo-2’de de görülmektedir. Yine, asıl örneklerde imzaların sol ucundaki kuyruk sahte imzadakilerden daha uzundur. Կ harfi (kaf) ile imzalanan ana kuyruğu arasındaki bağlantı Tablo-1’de vurgulanan fark ile aynıdır. Yine de, asıl örnekteki kuyruk -soldan başlayıp imzanın ana kısmı boyunca sağa devam eden- imzanın ana kısmının dışına hiçbir zaman çıkmamaktadır. Ancak, sahte örneklerde sağ uç kısmı silik olsa da kuyruk imzanın ana kısmının fazlasıyla ötesine geçmektedir.

Otantik belgelerdeki imzalar ile Naim-Andonian belgelerindekiler arasındaki bir diğer kesin fark iki imza grubunun Ի (ha) ile Լ (lam) harflerinin birleştirilme şeklidir. İmza grupları arasında iki harfin birleşme noktalarındaki fark aşağıda Tablo-3’te sunulmaktadır.

Tablo 3: Hem Mustafa Abdülhalik Hem de Abdülhalik Olarak İmzalananlar

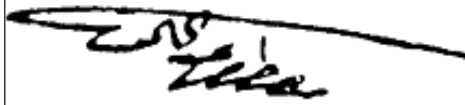
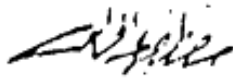
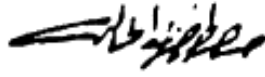
Gerçek İmzalar		Naim Andonian
Orel & Yuca 	Orel & Yuca 	
77/59 	79/186 	
77/95 	79/188 	
78/8 	79A/28 	
78/158 	80/15 	
78/178 	80/18 	
79/74 	80/29 	
79/132 	80/71 	

Yine, Tablo-3'ten görüleceği üzere, iki imza grubunda \sphericalangle (ha) ile \downarrow (lam) harflerinin birleşme biçimleri imza atılırken önemli ölçüde farklılaşmaktadır. Gerçek imzalarda Mustafa Abdülhalik Bey \sphericalangle (ha)'nın kuyruğunu yukarı doğru uzatmaktadır ve geriye/sağa doğru bir eğri çizerek \downarrow (lam) harfini o eğrinin arkasından çizmeye başlamaktadır (bu da şeklin bir kurdeleye benzemesine sebep olmaktadır). Birbirini takip eden sayısız örnekte asıl imzalar aynı ve istikrarlı bir şekilde kurdele şekline uymaktadır. Ancak, Naim-Andonian belgelerindeki sahte imzalarda iki harfin çizilişi ve birleşmesi çok farklıdır. Naim-Andonian belgelerindeki sahte imzalarda, sahte belgeyi üreten kimse \sphericalangle (ha) harfinin kuyruğunu yukarı doğru uzatmaktadır ve eğriyi geriye/sağa dönmeden, direk sola doğru dönerek \downarrow (lam) harfini çizmeye başlamaktadır. Böylelikle, Naim-Andonian imzalarındaki iki harfin birleşme noktası Tablo-3'ün sağ tarafında gösterilen bir at nalına benzemektedir. Oysaki Osmanlı arşivlerindeki gerçek imzalar yukarıda gösterildiği gibi bir kurdeleye benzemektedir. Tablo-3 yukarıda iki harfin önemli birleşme noktalarını onları kırmızı daire içine alarak farkları vurgulamaktadır.

Okuyucular Osmanlı Arşivlerindeki asıl imzaların birbirleri ile çok benzer ve tutarlı iken, Naim-Andonian sütunundaki imzalardan önemli ölçüde farklı olduklarını görebilirler. Naim-Andonian belgeleri ayrıca kendilerine göre tutarlıdır. Bu durum bariz bir şekilde göstermektedir ki, taklitçisi her kim ise, imzaları tutarlı bir şekilde oluştururken şüphe çekmemek için yeteri kadar özen göstermişlerdir. İmza üstüne imzada, sahte imzalar \sphericalangle (ha) ile \downarrow (lam) harflerini bir at nalına benzer şekilde birleştirmektedir ve Mustafa Abdülhalik Bey'in gerçek imzalarından tamamen farklılaşmaktadır. Dahası, bu durum hem "Mustafa Abdülhalik" hem de sadece "Abdülhalik" şeklinde imzalanmış belgelerde geçerlidir. Bu da Akçam'ın vali tarafından kullanılan değişik imzalar konusundaki iddialarının vahim bir biçimde inandırıcılıktan uzak olduğunu göstermektedir.

Tablo 4:

Naim-Andonyan Belgelerindeki Mustafa Abdülhalik Bey'e atfedilen iki adet imza örneği ile Osmanlı Arşivlerinde bulunan mektuplarda yer alan iki adet gerçek imza

	I-) 18 Kasım 1331 (1 Aralık 1915) tarihli Naim-Andonyan Belgesinde Halep Valisi Mustafa Abdülhalik Bey'e atfedilen sahte imza
	II-) 12 Kanun-i Evvel 1331 (25 Aralık 1915) tarihli Naim-Andonyan Belgesinde Halep Valisi Mustafa Abdülhalik Bey'e atfedilen sahte imza
	III-) Osmanlı Arşivinde Bulunan 8 Kanun-i Evvel 1331 (21 Aralık 1915) tarihli yazıda bulunan Mustafa Abdülhalik Bey'in gerçek imzası
	IV -) Osmanlı Arşivinde Bulunan 25 Kanun-i Sani 1331 (7 Şubat 1916) tarihli mektupda bulunan Mustafa Abdülhalik Bey'in gerçek imzası

Yukarıdaki tabloda, I ve II numaralı örnekler Naim-Andonyan belgelerinde Mustafa Abdülhalik Bey'e atfedilen imzalar. Kitap boyunca Mustafa Abdülhalik Bey'e atfedilen tüm imzalar da bu iki örnekle tamamen aynıdır. Ancak Osmanlı Arşivinde yer alan ve tablo da sırasıyla III ve IV numara ile gösterilen Mustafa Abdülhalik Bey'in 21 Aralık 1915 ve 7 Şubat 1916 tarihlerinde yazdığı mektuplara attığı gerçek imzalar göz önüne alındığında, Naim-Andonyan belgelerindeki imzaların sahte olduğu şüpheye yer bırakmayacak bir şekilde ortaya çıkmaktadır. Bu nedenle de Andonyan'ın belgelerin otantik olduğunu savunurken ileri sürdüğü en temel iddianın da dayanaksız olduğu ve belgelerin sahte olduğu ortaya çıkmaktadır. Akşam kitabında bu konuyu da yine sessizlikle geçiştirmekte ve hiçbir açıklama getirememektedir.

Editöryel Kusurlar

Akçam'ın kitabındaki sayısız tahrifatlar ve çarpıtmaların ötesinde, kitaptaki yazılarda bazı kayda-değer editöryel hatalara ve eksikliklere rastlanabilir. Bunlar arasında:

- a) Akademik araştırma içeren kitapların bölüm numaraları içermeleri beklenir. Böylesi bölüm numaraları bunlar gibi ciddi çalışmalara düzgün bir yapı sağlar. Ancak, Akçam'ın kitabı bunun gibi bölüm numaraları içermemektedir (2016'da İletişim Yayınları tarafından yayınlanan Türkçe nüshasında da bölüm numaraları yoktur).
- b) Kitabın İngilizce basılmasına karşın 106'ncı sayfadaki "Resim 6 – Vali Mustafa Abdülhalik'in imzaları tablosu" başlıklı imza tablosunda Türkçe ifadeler vardır ("Bogos Nubar ve Andonyan").
- c) Kitabın 176'ncı sayfasından başlayan "Ek A.1: Naim Efendi'nin Yazısının Osmanlı-Türkçe Aslı" başlıklı eklerinden biri başlıkta belirtilen "Osmanlı-Türkçe aslı" yerine bir İngilizce yazı içermektedir.
- d) 72'inci sayfadaki Not 76'da "emniyeti-i umummiyye müdürü İsmail Canbolat" yerine "emniyeti İsmail Canpolat" yazılıdır (Soyadı yanlış yazılmıştır ve ünvanı eksiktir). Soyadı ayrıca 148'inci ve 259'uncu sayfalarda (dizin bölümü) yanlış yazılmıştır.

Böylesi editöryel hatalar ve eksiklikler Palgrave Macmillan kadar saygın bir yayınevinden beklenmeyecek türdendirler ve Akçam'ın kitabının yayınevini standartlarına uyumlu olarak düzgün ve hakkaniyetli bir şekilde yayın sürecinden geçmediğini göstermektedir.

Sonuç

Yukarı etraflıca değinildiği gibi Akçam'ın Naim-Andonyan belgeleri ile ilgili olarak ortaya attığı tezler daha önce bu konuda Orel ve Yuca tarafından yapılmış çalışmadaki bulguların basite indirgenmesi ve bunu da ötesinde çarpıtılmasına dayanmaktadır. Akçam kendi tezlerini inanılır kılmak için Şinasi Orel ve Süreyya Yuca'nın çalışmalarında öne sürdükleri tezleri olmadıkları şekilde sunmakta ve yazarların temel itirazlarını görmezden gelmektedir. Orel ile Yuca'nın hiç yapmamış oldukları tezleri ve iddiaları yalanlamaktadır. Daha sonra bu basite indirgenmiş ve olmadıkları bir şekilde sunulmuş itirazlara cevaplar veren Akçam çeşitli manipülasyonlarla Orel ile Yuca'nın itirazlarını

kolayca çürütmüş olduğunu iddia ederek Naim-Andonyan belgelerinin gerçek olduğunu kanıtlamaya çalışmaktadır. Ancak görüldüğü üzere bu iddialarını sıralarken tezlerini ciddi mantıki hatalar ve açık çarpıtmalar üzerine kurmaktadır. Naim-Andonyan belgelerinin içerdiği çeşitli tutarsızlık ve çelişkilere ilişkin tatmin edici deliller ortaya sunamayan Akçam, belgelerin otantik olduğun kanıtlamak için çoğu kez hiçbir kanıt göstermeden çeşitli varsayımlar üzerinden hareket etmektedir.

Bunlara örnek olarak: Naim-Andonian belgelerindeki kronolojik uyumsuzluklar, Halep valisine atfedilen imzanın Osmanlı Arşivi'ndeki valinin imzasından farklı olması, Mustafa Abdülhalik Bey'in vali olarak atanmadan önce bazı belgeleri 'Vali' başlığı ile imzalamış olması, hem Mustafa Abdülhalik Bey'in hem de Abdülhad Nuri Bey'in halen İstanbul'da oldukları ve Halep'e henüz gelmemiş oldukları sırada belgelere notlar eklemeleri ve imzalamaları. Naim-Andonian belgelerindeki tutarsızlıkları ve çelişkileri açıklayacak güvenilir kanıt sunamayan Akçam belgelerin gerçek olduğunu ileri sürebilmek için birtakım varsayımlara başvurmaktadır. Bu varsayımlarına çoğunlukla hiç kanıt sunmamaktadır.

Bununla birlikte Akçam kitabında Orel ve Yuca tarafından Naim-Andonyan belgelerine yöneltilen temel itirazlara (sahte imza, Osmanlı bürokrasinin kullanmadığı kâğıt tipi, kronolojik tutarsızlıklar vs.) tatmin edici açıklamalar getirememektedir ve bu itirazların birçoğunu görmezden gelmektedir. Bu nedenle Akçam'ın kitabının Naim-Andonyan belgelerinin otantikliği üzerindeki tartışmada güvenilir bir kaynak olamayacağı ortaya çıkmaktadır.